

Handelspolitikk i en ny verdensorden

Handelspolitisk dokument

Utgiver: Næringslivets Hovedorganisasjon

November 2011

Layout: NHO

ISBN 978-82-7511-162-1

Kontaktperson: Knut R. Sørli

e-post: knut.sorlie@nho.no

Innhold:

HANDELSPOLITIKK I EN NY VERDENSORDEN.....	3
1. For et åpent globalt handelssystem.....	3
2. Ny WTO- avtale i det blå men fortsatt viktig	4
Doha-runden.....	5
Overtid	5
3. Det globale handelsregelverket - et uferdig byggverk	8
4. Bilateral handelspolitikk - et nødvendig tillegg.....	9
EFTA-forhandlingene	10
Bilaterale investeringsavtaler.....	11
5. Proteksjonistiske trusler	12
5.1. Ikke- tariffære hindringer - den nye tollene.....	12
5.2. Utenlandske investeringer - bra fra vest men ikke fra øst og sør?	14
5.3. Grønn proteksjonisme	14
5.4. Grunnleggende arbeidsstandarder inn i handelssystemet?.....	17

HANDELSPOLITIKK I EN NY VERDENSORDEN

Det er viktig å sikre åpne grenser og arbeide for fortsatt nedbygging av barrierer som næringslivet møter på de globale markeder. BRIK -landenes kraftige vekst og konkurransekraft er en utfordring for vestens økonomiske hegemoni. Kombinert med høy statsgjeld og stor arbeidsledighet i USA og mange europeiske land kan dette få politikere til å bli fristet til å innføre proteksjonistiske tiltak.

1. For et åpent globalt handelssystem

Åpne grenser er ingen naturlov og det krever politisk vilje til å slå ring om det som er oppnådd og motstå fristelser til å innføre tiltak som bygger opp handelsbarrierer i lys av krise og omveltninger i verdensøkonomien.

Den globale økonomien gjennomgår store endringer. Produksjonsmønster og samhandlingsmønster endres. Norges handel og investeringsstrømmer er også i sterk endring. Selv om hovedtyngden av norsk handel og investeringer skjer med EU-landene, har det vært en sterkere vekst i handel og investeringer til land og regioner utenfor EØS-området. Norske bedrifter inngår i økende grad som "tannhjul" i globale verdikjeder. Varers og tjenesters opprinnelse er i økende grad et samspill mellom mange bedrifter i ulike land. Det blir mindre og mindre grad "made in Norway" og mer og mer "made in the world".

Norge eksporterte i 2010 for omlag 1060 milliarder kroner, hvorav eksport av varer utgjorde nær 800 milliarder og eksport av tjenester nær 260 milliarder kroner. Importen var på nær 685 milliarder kroner, hvorav 455 milliarder var varer. Norge har med andre ord et stort overskudd i handelen med utlandet.

Den aller sterkeste veksten i de neste årene vil trolig skje i BRIK-landene. De vestlige G-7 landene blir forbigassert av de syv største vekstøkonomier (E 7) innen 2020 målt i BNP etter kjøpekraft (PPP), og at Kina, målt på samme måte, vil passere USA i BNP (PPP) i 2018. (PwC, rapport 2011).

Åpne markeder med lave barrierer for handel og investeringer er nødvendig for å stimulere økonomisk vekst. For norske bedrifter er det også viktig med fri import av innsatsvarer, nye maskiner og teknologisk utstyr for å kunne opprettholde sin produktivitet og konkurranseevne i eksportmarkedene. Handel og investeringer bidrar til å gjøre norske bedrifter konkurransedyktige, fordi åpne grenser gir daglige markedsimpulser for omstillinger og endringer og bidrar til en kontinuerlig teknologi- og kompetanseheving.

Eksporten av varer og tjenester utgjorde 42% av BNP i 2010 og importen utgjorde 27% av BNP

Kina får et større BNP kjøpekraftjustert (PPP) enn USA i 2018, ifølge PwC.

Åpne markeder er viktig for å stimulere økonomisk vekst

Utviklingen av en friere handel har vært helt avgjørende for utviklingen av norsk økonomi og det velferdssamfunnet vi kjenner i dag. Globaliseringen har bygget ned grenser og barrierer og nye land er blitt en del av den internasjonale økonomien. Dette er dels en villet utvikling, basert på politiske beslutninger, men også et resultat av en rivende teknologisk utvikling. Åpne grenser er derimot ingen naturlov, og det krever fortsatt politisk vilje til å slå ring om det som er oppnådd og ikke falle for fristelsen til å innføre tiltak som vil bygge opp grenser og handelsbarrierer igjen.

Små land som Norge er avhengig av at de globale handelsreglene blir overholdt og at de gir et tilstrekkelig rettsvern for norske bedrifter. Norge har da også historisk stått for en liberal handelspolitikk og arbeidet mot proteksjonistiske tiltak. Store land kan lettere bruke sin "kjøttvekt" mot brysomme konkurrenter hvis de ikke er bundet til masten gjennom internasjonale avtaler.

NHO mener:

- Norge må fronte arbeidet med å sikre fortsatt liberalisering av verdenshandelen og arbeide for et utviklingsfremmende og et velfungerende globalt handelssystem som er mest mulig åpent og gir norske bedrifter et godt rettsvern.
- Det er på fremvoksende vekstmarkeder utenfor EU at norsk næringsliv møter de største handelshindringer. Derfor er det nødvendig at regjeringen har en offensiv handelspolitisk strategi for å bedre norske bedrifters internasjonale rammebetingelser.
- Norske myndigheter må sikre norske bedrifter best mulig vilkår på de globale markedene. Dette gjelder både markedsadgang for norske varer, at norske bedrifter oppnår ikke-diskriminerende vilkår for investeringer og etableringer, samt avtaler som sikrer bedriftene tilstrekkelig investeringsbeskyttelse i vanskelige markeder.

2. Ny WTO- avtale i det blå men fortsatt viktig

Et gjennombrudd i de 10 år lange WTO- forhandlingene (Doha- runden) synes nå (okt 2011) å være lite realistisk. Selv forsøkene på å lage en begrenset minipakke under Ministermøtet i desember 2011 synes vanskelig å få til. Det er i dag stor usikkerhet om den videre skjebnen til Doha-runden. Dette skyldes i hovedsak at de store aktørene, USA, Kina, India og Brasil, står steilt i mot hverandre på viktige områder. I tillegg har USA ikke vært i stand til å prioritere handelspolitikk høyt nok på sin politiske agenda av innenrikspolitiske grunner.

WTO sikrer felles globale kjøreregler for handel med industrivarer, fisk, landbruksvarer og tjenester.

WTO ble etablert i 1995 som et resultat av forhandlinger i GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). WTOs agenda er betydelig utvidet sammenlignet med GATT, som hovedsakelig omhandlet regler for handel med industrivarer. Nye handelspolitiske områder ble i 1995 integrert i de globale handelsregler. Dette gjaldt handel med landbruksvarer, handel med tjenester og beskyttelse av immaterielle rettigheter. I tillegg til en utvidet agenda, har

WTO har 154 medlemsland i 2011.

også WTO ekspandert som organisasjon på grunn av at flere land er blitt tatt opp som medlemmer. 154 land er i 2011 medlemmer av WTO. Det mest prominente nye medlemmet er Kina som tiltrådte WTO i desember 2001. Det er en stor svakhet at Russland ennå ikke er med i organisasjonen, men landet er nå i avsluttende forhandlinger om medlemskap.

Det aller meste av implementeringen av forhandlingsrunden som førte til etableringen av WTO ble gjennomført rundt år 2000. Dette foranlediget en debatt om behovet for en ny runde. Parallelt med disse drøftelsene tok en rekke NGO- miljøer opp kampen mot handelsliberalisering generelt sett og mot WTO spesielt. Etter en problematisk oppstart, blant annet på grunn av mislykkede forhandlinger under WTOs ministerkonferanse i Seattle i desember 1999, lyktes WTOs medlemsland å bli enige om oppstart av en ny forhandlingsrunde i Doha i Qatar i november 2001.

Dette, sammen med de politisk sensitive områdene som landene i WTO skal forhandle om, har bidratt til å løfte drøftelsene om handelspolitikk høyere opp på den politiske dagsorden.

Doha-runden

Ny WTO forhandlingsrunde startet i november 2001 etter et ministermøte i Doha.

Ministererklæringen fra Doha fastsatte mandatet for forhandlingene. Mandatet var omfattende og bredt med en rekke nye forhandlingsområder det skulle forhandles om, bl.a. forholdet mellom handel og konkurransepolitikk, bestemmelser knyttet til investeringer, åpenhet om offentlig innkjøp og handelsforenkling. Da det ikke var full enighet om mandatet for disse fire nye områdene, skulle dette stadfestes under ministermøtet i Cancun i september 2003. Dette møtet brøt imidlertid sammen på grunn av sterk uenighet om disse temaer, i tillegg til sterk uenighet om landbruksforhandlingene, hvor en gruppe av 20 land, med Brasil, India og Kina i spissen, ville ha en helt ny retning og ambisjon på landbruksforhandlingene. Norge gikk imot dette, sammen med blant andre EU, USA, Japan, Korea og Sveits.

Det lyktes WTO å komme tilbake på sporet etter forhandlinger i Genève sommeren 2004, hvor det ble oppnådd enighet om en rammeavtale om de videre forhandlinger. Rammeavtalen trakk opp viktige prinsipper og retningslinjer for de videre forhandlinger. Det var kun handelsforenkling som ble med som nytt tema for forhandlingene i Doha-runden, mens de andre tre nye temaer (konkurransepolitikk, investeringer og offentlig innkjøp) ble lagt til side. De øvrige temaer hvor det var enighet om hørte til WTOs agenda, var de klassiske temaer som forhandlinger om liberalisering av industrivarer (og fisk), landbruksvarer, handel med tjenester, og regelverksforhandlinger knyttet til mulige endringer i anti-dumpingregelverket og i regelverket for subsidier. I tillegg var man enige om forhandlinger på enkelte områder knyttet til handel og miljø.

Under Ministermøtet i Hong Kong i desember 2005 gikk man et skritt videre i forhandlingene og man ble enige om en viss konkretisering av de rammene som ble lagt i 2004 innenfor alle forhandlingsområder. Man ble bl.a. enige om å avskaffe alle eksportsubsidier av landbruksvarer i 2013.

Forhandlingene er komplekse, politisk sensitive og har med over 150 land med ulike interesser.

Overtid

Forhandlingene pågår nå på overtid. De skulle etter mandatet fra Doha vært avsluttet i

Utviklingslandene spiller en sentral rolle i denne forhandlingsrunden, og spesielt Kina, India og Brasil er tunge aktører

2005. Forhandlingene er komplekse, politisk sensitive og krever innsikt i detaljer på hvert saksområde. Når det i tillegg er mange aktører, over 150 land med ulike interesser og behov, gjør dette forhandlingssituasjonen krevende. I løpet av forhandlingene er det utviklet ulike uformelle interessegrupper som bidrar til en samordning av ulike nasjonale synspunkter. Disse grupperingene har bidratt til at den formelle forhandlingsorganisasjonen fungerer bedre.

I juli 2008 ble det gjort et avgjørende forsøk på å få til et politisk gjennombrudd i Genève. En rekke ministre var samlet til forhandlinger i hele 9 dager. Det ble enighet på 18 av 20 utestående områder innen landbruk og industrivarer, og et gjennombrudd var ikke langt unna. Det som forårsaket et brudd i forhandlingene var uenighet mellom USA og India om utformingen av utviklingslandenes sikkerhetsmekanisme knyttet til landbruksimport. India la vekt på muligheten av å beskytte fattige bønder i landet mot en kraftig importøkning eller et plutselig prisfall på landbruksvarer, mens USA var redd for at Indias ønske om lav terskelverdi for utløsningen av sikkerhetsmekanismen kunne misbrukes ved å stenge ute landbruksvarer fra andre land.

Partene var imidlertid enige om ikke å avslutte forhandlingene, men ta en tenkepause, før man igjen vurderte hva neste skritt burde være. WTOs generalsekretær Pascal Lamy understreket viktigheten av at man måtte holde fast på den enigheten man tross alt klarte å forhandle seg frem til under ministermøtet.

Den amerikanske presidentvalgkampen i 2008 og den dramatiske finanskrisen i etterkant har gjort det vanskelig å prioritere fremdrift i WTO - forhandlingene høyt. I de siste par årene har forhandlingene gått på tomgang, når det gjelder de store spørsmålene, men det er gjort viktige fremskritt og avklaringer på en rekke mer tekniske spørsmål.

G-20 erklæringer om slutføring av WTO-avtale i 2011.

De 20 største økonomiene i verden (G-20) samlet seg til toppmøter med stats- og regjeringssjefer i kjølvannet av finanskrisen i 2009 og 2010 og understreket i sine slutt-erklæringer viktigheten av å avslutte Doha-runden som et tillitskapende tiltak for verdensøkonomien, samtidig som G-20 landene har politisk forpliktet seg til ikke å innføre proteksjonistiske tiltak. På G-20 møtet i Korea november 2010 forpliktet landene seg til å prøve å få til et gjennombrudd for en ny WTO-avtale i løpet av 2011, og WTOs forhandlinger har hatt dette som et siktemål siden.

Viktige tillitskapende tiltak for å stimulere verdensøkonomien.

G-20 landene ba i tillegg WTO (samt OECD og UNCTAD) om å samle inn informasjon over de tiltak medlemslandene har innført på det handelspolitiske området i lys av finanskrisen gjennom halvårlige rapporter som er blitt gjort tilgjengelig for medlemslandene og offentligheten. Dette har i seg selv virket disiplinerende. I følge rapportene har det ikke vært noen tendenser til storskala proteksjonisme, men mange av G-20-landene har innført handelsbegrensende tiltak i form av økt toll, eksportavgifter og beskyttelsestiltak, noe som flere handelspolitiske eksperter har funnet foruroligende.

Etter finanskrisen er det innført visse proteksjonistiske tiltak i de største markedene slik som økt toll, eksportavgifter og beskyttelsestiltak.

I løpet av første halvår av 2011 er det blitt klart at WTO – landene ikke vil være i stand til å få til et gjennombrudd i forhandlingene tross for disse erklæringene fra øverste regjeringssjefer i toneangivende land og sterke anbefalinger fra blant annet verdens fattigste land som ønsker en ny WTO-avtale. Siktemålet nå er å prøve å få til en avtale om enkelte elementer fra Doha-runden til ministermøtet i desember. Dette gjelder tollfri adgang for de aller fattigste landene på rike lands markeder og et skritt videre i forhold til utfasing av rike lands bomullssubsidier som utkonkurrerer fattige land. Noen ønsker også

Ingen ny WTO-avtale i 2011, den videre skjebnen til Doha-runden er høyst usikker.

å få til en mulig avtale om handelsforenkling og en liberalisering av miljøvennlige varer, men dette synes vanskeligere å få til. Men slik situasjonen er pr. oktober 2011 synes også dette å være høyst usikkert. Den videre skjebnen til Doha-runden synes derfor å være i det blå.

NHO mener:

- NHO beklager sterkt at forhandlingene etter 10 års forhandlinger ikke synes å komme i mål i 2011. Det vil være et alvorlig tilbakeslag for verdens handelssystem hvis alt dette kollapser og renner ut i sanden. NHO ber derfor om at Norge bidrar alt vi kan for å tenke i kreative baner som kan sikre at forhandlingene ikke dør ut.
- NHO støtter sterkt opp om WTO som en global institusjon for å fremme handelsliberalisering, forutsigbarhet og rettslig sikkerhet for næringslivet. Selv om WTO som forhandlingsforum nå ikke klarer å produsere resultater, fungerer det eksisterende WTOs avtaleverk, dens tvisteløsningsmekanisme og mekanismene for ”myk” påvirkning av medlemslandenes handelsregelverk.
- For **industrivarer og fisk** ønsker NHO en omfattende handelsliberalisering som dekker alle varer uten unntak og som baserer seg på bruk av en formel som skal gjelde for hele industrivareområdet og som kutter sterkest de høyeste tollsatsene. Utviklingslandene skal kutte mindre, ha lengre overgangstid og en viss fleksibilitet for å unnta en mindre del av tariffinjenene fra kutt. Det kan aksepteres at de aller fattigste landene (MUL) og andre små, og sårbare økonomier, slipper tollkutt som følger av formelen og ikke vil få nye forpliktelser. NHO støtter forslag om sektorliberalisering som går lenger i liberaliserende retning enn som følge av formelkuttet, forutsatt at en tilstrekkelig kritisk masse av land er med i en slik sektoravtale. (for eksempel kjemisk industri, informasjonsteknologi, fisk o.a.).
- Når det gjelder **handel med tjenester** må forhandlingene omfatte alle sektorer som dekkes av WTO-avtalen og alle fire leveringsmåter for tjenester må inkluderes (grensekryssende tjenester, forbruk i utlandet, etableringer og midlertidig bevegelse av personer). Det eksisterer en rekke muligheter for å diskriminere utenlandske tjenestetilbydere og en rekke land praktiserer slike diskriminerende ordninger, knyttet for eksempel til begrensninger i markedsadgangen, etableringshindringer, eierbegrensninger, lovkrav om joint venture etc. En reduksjon av slike hindringer må være et viktig mål.
- NHO mener at Norge skal prioritere liberalisering av energitjenester, telekommunikasjon og skipsfartstjenester der vi har betydelige offensive interesser. En liberalisering av tjenestehandel, for eksempel finansielle tjenester, telekommunikasjoner, distribusjonstjenester og profesjonelle, bedriftsrettede tjenester, er et viktig virkemiddel for å oppgradere kvalitet og redusere kostnader på tjenestene. Bedre tilgang på slike grunnleggende funksjoner er et viktig bidrag for å styrke norske bedrifters konkurransevne.
- NHO støtter sterkt opp om forhandlingene om en rammeavtale vedrørende **handelsforenkling** som skal sørge for en raskere, smidigere og mindre kostbar vareflyt over grensene. Ventekostnadene ved grensepassering varierer kraftig mellom ulike land, fra i underkant av en time til mange dager i en rekke

NHO beklager sterkt at det ikke blir noen ny WTO-avtale i 2011 etter 10 år med forhandlinger.

Lavere industritoll og toll på fisk - også mulig med sektoravtaler som helt fjerner toll.

Mindre diskriminering av norske tjenestetilbydere i utlandet kan bli resultatet av tjenesteforhandlingene.

Riktig av Norge å prioritere liberaliseringen av energitjenester, telekommunikasjon og skipsfartstjenester.

En avtale om handelsforenkling betyr en raskere, smidigere og mindre kostbar vareflyt over grensene.

NHO ønsker en strengere disiplin på antidumpingregelverket.

NHO ønsker en reduksjon og fjerning av fiskesubsidier som fører til en uforsvarlig fangst av villfisk.

NHO støtter betydelige reduksjoner i toll og handelsvridende støtte for landbruksvarer og bortfall av eksportsubsidier.

En ny WTO-avtale vil være et viktig forsvarsverk mot fremtidig proteksjonisme og et positivt signal for verdensøkonomien.

utviklingsland. En mer moderne og oppgradert tollbehandling vil også kunne redusere forekomstene av smøring og korrupsjon ved grensepassering.

- NHO ønsker en mer enhetlig og effektiv implementering av **anti-dumping-regelverket** i WTO. Dagens regelverk gir for stort nasjonalt skjønn til å iverksette proteksjonistiske tiltak mot norsk eksport, i første rekke mot norsk sjømat. Antidumpingtiltak virker som en straffetoll som gjeninnfører høyere handelsbarrierer som tidligere er blitt redusert. Også fremvoksende markeder bruker nå antidumpingtiltak mot vestlige land.
- NHO ønsker strammere regler knyttet til bruken av **fiskerisubsidier** som virker handelsvridende fordi slike subsidier i praksis bidrar til en ikke-bærekraftig utvikling av fangst av villfisk ved at flere land med overkapasitet i fiskeriflåten driver en uforsvarlig beskatning av fiskeressursene i havet.
- NHO støtter Norges posisjon om å rette opp skjevheter i dagens handelsregime for **landbruksvarer**, jfr. Doha-mandatets ambisjon, gjennom betydelige reduksjoner i tollsatser og handelsvridende landbruksstøtte, og avskaffelse av eksportsubsidier. En forhandlingsløsning innenfor landbruk med betydelige innrømmelser fra vestlige land er nødvendig for at hele runden skal lykkes ettersom alt skal vedtas som en samlet pakke. En slik løsning vil kreve store tilpasninger i norsk landbrukspolitikk. Norge må utnytte handlingsrommet en ny WTO-avtale gir for å sikre den landbruksbaserte matindustrien behov for innenlandske råvareleveranser.
- En ny WTO-avtale vil være et nødvendig forsvarsverk mot fremtidig proteksjonisme, gi WTO økt legitimitet, styrke det multilaterale handelssystemet, være en seier for både utviklingsland og industriland og gi et positivt signal for den videre utviklingen av verdensøkonomien.
- Norge bør være rede til å signere en avtale i lys av de avtaleutkast som ligger på bordet i dag og den mulige "landingssonen" alle parter vet hvor ligger.

3. Det globale handelsregelverket - et uferdig byggverk

En ny WTO-avtale vil skape økt tillit til verdens handelssystem. Den vil kunne rette opp betydelige skjevheter i dagens handelssystem når det gjelder handel med landbruksvarer. Men det vil være aktuelt i fremtiden å forhandle om nye temaer. Aktuelle temaer sett fra NHOs side vil være investeringer, konkurransepolitikk og offentlig innkjøp.

Tidlig i Doha-runden ble investeringer, konkurransepolitikk og offentlig innkjøp avist som temaer for forhandlingene. Dette skjedde hovedsakelig som følge av sterk motstand fra en rekke toneangivende utviklingsland. Argumentasjonen var ikke prinsipiell i mot at disse temaene kunne tas opp i WTO-sammenheng, men mer et spørsmål om utviklingslandenes kapasitet og evne til å håndtere, forhandle og tilslutt å implementere resultatene av nye avtaler på disse områdene, kun få år etter at de hadde gjennomført

forpliktelsene fra forrige forhandlingsrunde. NHO er klar over at dette er alle krevende temaer å forhandle seg frem til enighet om.

NHO mener:

- Det er viktig å utvikle grunnleggende minimumsregler knyttet til ikke-diskriminering av utenlandske **investeringer** når det gjelder både markedsadgang og spørsmål om investeringsbeskyttelse i en fremtidig global avtale. I tillegg er det fortsatt viktig med bilaterale investeringsbeskyttelsesavtaler fordi en global avtale vil være mer generell i sin karakter.
- Globaliseringen har medført et større behov for overnasjonale **konkurransopolitiske** regler. Oppkjøp og fusjoner over landegrensene har innvirkning på konkurranseforhold og nødvendiggjør et styrket internasjonalt samarbeid over landegrensene. Samtidig må land som ikke har konkurranseregler, eller mangelfulle regler, følge visse grunnleggende prinsipper som en ny WTO- avtale kan nedfelle som forpliktelser for medlemslandene.
- Forekomsten av korrupsjon og mangelfullt innsyn i regelverket for offentlige innkjøpsprosesser gir et sterkt behov for et regelverk som sikrer åpenhet og innsyn i forbindelse med **offentlige innkjøp**. Slike forhandlinger innebærer ingen krav om forpliktelser til å gi utenlandske bedrifter økt markedsadgang, men vil bare kunne kreve at det nasjonale regelverket skal være transparent, og dermed mindre gjenstand for korrupsjon og kameraderi.
- Den plurilaterale avtalen om offentlig innkjøp som gir visse åpninger for utenlandske tilbydere (**Government Procurement Agreement** - GPA), bør utvides til å gjelde flere land, enn de i dag ca. 30 WTO- medlemmer som har sluttet seg til avtalen. Det er viktig at land som Kina, India og Brasil blir en del av GPA og at GPA utvikles videre til å bli mer omfattende og forpliktende.

Fremtidige WTO- temaer kan være investeringer, konkurransepolitikk og åpenhet i offentlig innkjøp

4. Bilateral handelspolitikk – et nødvendig tillegg

Norge har gjennom EFTA forhandlet frem 23 bilaterale handelsavtaler som dekker 32 land. Norges samhandel med disse landene var 95 milliarder kroner i 2010. Det utgjør nær 8 % av Norges totale samhandel med varer. På disse enkeltmarkedene nyter norsk næringsliv hovedsakelig tollfri handel og bedre markedsadgang enn det som følger av WTO- avtalen.

Norge har inngått 23 bilaterale handelsavtaler gjennom EFTA som dekker 32 land. Samhandelen med landene var 95 milliarder kroner i 2010, eller nesten dobbelt så stor som vår samhandel med Kina.

Fremveksten av bilaterale frihandelsavtaler har skutt fart for alvor etter midten av 1990-tallet. I følge WTO var det i 2010 om lag 300 bilaterale handelsavtaler i verden. Veksten i bilaterale handelsavtaler vil bare vokse i årene fremover gitt de forhandlingene som nå pågår. Dette er også et svar på globaliseringen. Disse avtalene er beregnet å representere 40 % av verdens totale handel. WTOs regelverk krever at regionale og bilaterale handelsavtaler skal

omfatte vesentlig all handel, men det er rom for et stort skjønn hva som regnes som "vesentlig all handel".

Den kraftige veksten av antallet frihandelsavtaler skyldes flere forhold. For det første har det gått ualminnelig lang tid å forhandle frem en ny global avtale i regi av WTO. For det andre ser mange land at inngåelsen av bilaterale avtaler kan gi bedre markedsadgang og handelsvilkår på en raskere måte for eget næringsliv på viktige enkeltmarkeder. For det tredje er det et konkurranseelement med i bildet. Når nabolandene gjør dette, gir det et incitament til å gjøre dette selv i frykt for å tape konkurransevne på utenlandske enkeltmarkeder. For eksempel forhandler EU i dag med 18-19 land og regioner om handelsavtaler eller fornyelse av gamle avtaler. Også USA, Kina, India og Japan er blitt aktive med å forhandle bilaterale avtaler.

Spredningen av bilaterale frihandelsavtaler kan imidlertid paradoksalt nok føre til et mer uoversiktlig handelssystem etter som prinsippet for bilaterale handelsavtaler bygger på særbehandling av de som er med i en avtale og diskriminering i forhold til de som står utenfor. Alle bilaterale handelsavtaler har regler for opprinnelse som skal sikre at bare de varer som har sin opprinnelse i avtalelandene, skal få preferansetoll eller null toll. Dette betyr merarbeid både for tolladministrasjonene og for enkeltbedrifter som må finne ut om de varer som produseres tilfredsstiller kravene til opprinnelse. I en verden som preges av globale verdikjeder og innsatsvarer fra ulike land, kan dette bli et veldig komplisert kartleggingsarbeid.

EFTA-forhandlingene

De viktigste frihandelsavtalene har vi med Canada, Korea, Singapore og Tyrkia.

Norge forhandler bilaterale frihandelsavtaler gjennom EFTA sammen med Sveits, Liechtenstein og Island. EFTA hadde ved utgangen av juni 2011 23 bilaterale avtaler som dekker 32 land. I 2010 utgjorde samhandelen med disse landene 95 milliarder kroner, med total vareeksport på 46 milliarder kroner og import på over 49 milliarder kroner. De viktigste avtalene handelsmessig for Norge er avtalene med Canada (28 mldr), Korea (26 mldr), Singapore (10 mldr) Tyrkia (6,5 mldr). Andre viktige land Norge har handelsavtaler med er Forente Arabiske Emirater, Hong Kong, Ukraina, Sør-Afrika og Mexico.

Norge forhandler nå med store og viktige land som India, Kina og Russland.

Øverst på EFTAs prioriteringsliste i dag står forhandlingene med India som startet høsten 2008 og Russland etter at EFTA ble enige om å starte en forhandlingsprosess med landet i juni 2009. Ettersom Russland inngikk en tollunion med Hviterussland og Kasakhstan i ettertid, ble oppstart av de formelle forhandlingene utsatt fordi Russland krevde at EFTA skulle forhandle med tollunionen som helhet. Det forventes at forhandlingene vil ta noen år. Russland må også bli medlem av WTO før en EFTA handelsavtale kan signeres i lys av at WTO-bestemmelsene er et viktig referansepunkt i EFTAs frihandelsavtaler. Første formelle forhandlingsmøte med disse landene startet derfor først i januar 2011.

EFTA forhandler parallelt med EU, men i noen tilfeller også før EU.

Samtidig har Norge forhandlet bilateralt med Kina i 2 år fordi kineserne ikke ønsket å forhandle med EFTA som gruppe. På grunn av tildelingen av Nobels fredspris til den kinesiske dissidenten Liu Xiaobo i desember 2010 har Kina de facto lagt forhandlingene på is. EFTA har også forsøkt å få i stand forhandlinger med Japan, uten å ha lykket. Japan ville kun forhandle bilateralt med Sveits og har inngått en handelsavtale høsten 2009 med landet. Japan ville ikke forhandle med Norge hovedsakelig på grunn av våre offensive fiskeinteresser.

EFTA forhandler også for tiden med Algerie, Indonesia og Thailand. EFTA forhandler også med Montenegro og Bosnia/Herzegovina på Balkan, samt vurderer oppstart av forhandlinger med de 6 sentralamerikanske landene og med Vietnam.

Det er både fordeler og ulemper med å forhandle før EU.

EFTA har hatt som prinsipp på 1990-tallet å forhandle parallelt med EU for ikke å miste konkurransekraft i forhold til de betingelser EUs næringsliv oppnår. De siste 10 årene har også EFTA forhandlet med land utenfor Europa (Mexico, Chile, Sør-Afrika) og også forhandlet i noen tilfeller før EU har fått i stand handelsavtaler (Canada, Korea, Singapore, Hong Kong). Det gir norsk næringsliv et konkurransefortrinn fremfor EUs næringsliv i en viss tidsperiode. Samtidig er det en viss risiko for at EUs tyngde gjør at de kan forhandle frem bedre betingelser enn EFTA som er en mindre aktør. EU kan bl.a. oppnå bedre betingelser knyttet til fjerning av tekniske handelshindringer og regulatoriske endringer og bedre betingelser for handel på en rekke tjenestesektorer, men også på visse industriområder hvor de har sterke interesser.

NHO mener:

- NHO ønsker at Norge gjennom EFTA, eller bilateralt, skal prioritere forhandlinger om handelsavtaler med de viktigste markedene for norsk næringsliv utenfor EU. Dette gjelder BRIK-landene, men også med Japan. Dersom EU og USA i fremtiden blir enige om å forhandle om en bilateral handelsavtale, må også EFTA forhandle med USA for å hindre konkurranseulempe.
- NHO ønsker at Norges bilaterale handelsavtaler gjennom EFTA skal være brede og omfattende, og gå lenger i liberalisering enn det som følger av WTO-avtalene.
- Det er viktig at EFTA inngår avtaler parallelt med at EU inngår for å sikre mest mulig like konkurransevilkår.
- De bilaterale avtaler som Norge inngår må ha bestemmelser om investeringsbeskyttelse som er bygget på høye standarder med blant annet rett til investor-stat tvisteløsning og gode regler for kompensasjon i tilfelle ekspropriasjon.

Bilaterale investeringsavtaler

Norge må ikke ha dårligere investeringsavtaler enn andre europeiske land.

Når norske bedrifter investerer i vekstmarkeder hvor det kan være stor politisk usikkerhet, dårlig styresett og et mangelfullt utviklet rettsvesen, vil behovet for å trygge investeringene være viktige. Investeringer er langsiktige i sin karakter og investeringsprosjekter har normalt store investeringer i vertslandet før eventuelle gevinster kan høstes over tid. Eksponering i forhold til politisk risiko er særlig stor i høstingsfasen, og en bilateral investeringsbeskyttelsesavtale vil i denne sammenheng representere et sikkerhetsnett med beskyttelse gjennom hele prosjektets levetid. Norge har for tiden bare 16 bilaterale investeringsbeskyttelsesavtaler (BITs), mens andre nordiske og europeiske land har 3 - 10 ganger så mange. Samtidig er EU i ferd med å overta kompetansen fra medlemslandene til å forhandle frem nye BITs som følge av den nye Lisboa-traktaten. EU planlegger bl.a. å forhandle en investeringsavtale med Kina, og har igangsatt BITS-forhandlingene med India, Singapore og Canada.

Norge må forhandle frem
BITs- avtaler med India, Kina,
Brasil og Angola

NHO mener:

- Norge må ikke ha noen dårligere investeringsavtaler enn det de europeiske landene har. Den modellavtalen som foreligger i dag gir norsk næringsliv ikke god nok beskyttelse. Norsk næringsliv trenger derfor høyere beskyttelsesstandarder for å redusere risiko for investeringer i fremvoksende økonomier.
- En god BITs avtale må ha investor- stat tvisteløsningsmekanisme som gir rett til internasjonal voldgift uten krav om bruk av nasjonal rettsvesen først, gode regler for rask, adekvat og effektiv kompensasjon i forbindelse med ekspropriering og bestemmelser som også sikrer at både brudd på selve BITs avtalen og på investeringskontrakten en bedrift har med vertslandet dekkes.
- Norge må inngå BITs med India, Kina og Brasil. Norge må derfor starte forhandlinger med disse landene. Gjeldende investeringsavtale med Russland må ikke svekkes.
- Inngåelse av BITs med sentrale utviklingsland, som norske myndigheter ønsker at norsk næringsliv skal investere i, vil gi økt forutsigbarhet og et generelt sett bedre investeringsklima. Norge bør i første rekke forhandle en BITs med Angola hvor norske bedrifter har planer om store investeringer. Malaysia, Thailand og Vietnam er også land med økte norske investeringer som gjør det naturlig å inngå avtaler med.

5. Proteksjonistiske trusler

Det vil i årene fremover være en økt risiko for proteksjonisme. BRIK- landene vil i økende grad utfordre vestens økonomiske hegemoni. Kombinert med høy ledighet og høy gjeldsgrad i flere europeiske land og i USA kan dette åpne for fremtidige handelskonflikter.

De store omveltninger som nå skjer i verdensøkonomien kan føre til at vestlige land i økende grad vil beskytte seg, mens asiatiske land i økende grad vil være talerør for fri handel og et fritt marked. På den andre siden kan den dominerende rollen statlig eide bedrifter har i enkelte fremvoksende økonomier, være til hinder for at vestlige lands bedrifter kommer inn på markedet i disse landene. Det er derfor nødvendig å fortsette prosessen i WTO for å sikre konkurranse på like vilkår.

Risikoen for økt proteksjonisme kan skje i form av:

- Økt bruk av antidumpingtiltak
- Økt bruk av beskyttelsestiltak (safeguards)
- Økt toll som et midlertidig krisetiltak men som vil vare lenge
- Ressursnasjonalisme – økt bruk av eksportavgifter for å hindre eller vanskeliggjøre salg av viktige råvarer til utlandet
- Hindre utenlandske oppkjøp og investeringer av selskaper

- Økt bruk av ”usynlige” og innenlandske handelshindre (nasjonale, tekniske reguleringer og standarder etc)
- Økt bruk av ”grønn” proteksjonisme – for å holde varer som produseres på en mindre miljøvennlig måte ute fra markedene
- Trusler om bruk av sanksjoner knyttet til brudd på grunnleggende arbeidsstandarder

Nedenfor trekkes frem en noen handelspolitiske hovedutfordringer.

5.1. Ikke- tariffære hindringer - den nye tollene

Ettersom WTO (og tidligere GATT) gjennom de siste 60 år i det alt vesentligste har fjernet kvantitative importrestriksjoner og redusert industritollsatser for industrivarer, har betydningen av såkalte **ikke-tariffære hindringer** (Non-Tariff Barriers, NTBs) som også omfatter tekniske handelshindringer (Technical Barriers to Trade, TBT) økt. NTB er adressert i tidligere forhandlinger og er også et viktig tema i den pågående WTO-runden.

Eksempler på NTBs som norske bedrifter møter på de globale markeder kan være ekstra høye gebyrer ved tollbehandling, ekstra lang behandlingstid, tekniske reguleringer og krav som krever tilpasning av produktet, krav om ny testing, bruk av nasjonale standarder, nasjonale subsidier, restriksjoner knyttet til tjenester, avgifter rettet mot importerte produkter, krav om importlisensiering og ikke-automatiske autorisasjonsordninger og lignende.

Selv om handelen mellom EU og USA hovedsakelig er preget av lave tollsatser, er det et betydelig problem at de to handelsblokkene har ulike regulatoriske systemer som øker kostnadene for bedriftene. Dette har ført til at EU og USA har etablert et transatlantisk økonomisk råd (TEC) som har som oppgave å fjerne hindringer som følger av ulike regulatoriske ordninger. Arbeidet går imidlertid tregt og man tar bare sikte på å løse forholdsvis ”små” problemer. Det er heller neppe realistisk å tenke seg en harmonisering av de regulatoriske krav som EU og USA har, men økt bruk av internasjonalt anerkjente standarder, en sterkere tilnærming til hverandres tester og sertifikater, samt økt samarbeid mellom tilsynsmyndighetene. Målet er ”one standard, one test, accepted everywhere”.

OECD har et betydelig arbeid på gang for å identifisere NTBs og beregne kostnadene av slike, men arbeidet er meget vanskelig og komplekst.

NHO mener:

- Det er særdeles viktig for næringslivet at NTBs settes høyt på agendaen i WTO. I motsatt fall vil det stadig dukke opp nye NTBs for å beskytte og favorisere nasjonalt næringsliv. På dette området er oppfinnsomheten stor. NTBs er en konstant trussel mot liberalisering av handelssystemet som langt på vei kan utligne effekten av at tollene er redusert eller helt fjernet.
- Dersom EU og USA oppnår avtaler på viktige industrisektorer som innebærer en seier for prinsippene ”en standard, en test, akseptert overalt” og gjensidig godkjennelsesavtaler, er det viktig at Norge som er en del av EUs indre marked, får tilsvarende avtaler som EU med USA
- Det er viktig at Russland tilpasser sine standarder og tekniske spesifikasjoner til EUs og de europeiske standarder eller internasjonale standarder. Det er også viktig at Kina

og Japan i økende grad legger til grunn internasjonale standarder og ikke lokale standarder som i dag brukes til å favorisere eget næringsliv.

Norsk næringsliv og økonomi er avhengig av både utgående og inngående direkte investeringer.

5.2. Utenlandske investeringer - bra fra vest men ikke fra øst og sør?

I den senere tiden er det også kommet nye proteksjonistiske trusler gjennom tiltak for å begrense eller kontrollere utenlandske direkte investeringer over landegrensene. Bakgrunnen er at det i både Europa og i USA fra toneangivende politiske kretser, er blitt uttrykt en frykt for såkalte "fiendtlige" oppkjøp og investeringer i viktige samfunnssektorer. Vi ser nå at bl.a. kinesisk kapital og selskaper kjøper opp enkeltelskaper i europeiske land, herunder i Norge gjennom oppkjøpet av Elkem. Også indiske selskaper har kjøpt opp prestisjetunge europeiske selskaper.

Det har også vært uttrykt en frykt for at investeringer fra de statlige investeringsfond (såkalte Sovereign Wealth Funds, SWF) fra særlig fremvoksende markeder som Kina, Russland og Saudi-Arabia har politiske motiver og ikke avkastning som mål. Disse mistankene kan imidlertid være ubegrunnet. I denne debatten er det norske pensjonsfondet – utland – blitt fremhevet som et godt eksempel med hensyn til åpenhet, innsyn og klare regler herunder et tak på hvor store investeringene kan være i enkeltforetak.

Alle OECD-land har regler som innebærer ulike begrensninger for utenlandske investeringer i sektorer som defineres som "kritisk infrastruktur". Kritisk infrastruktur omfatter i de fleste land sektorer som energi, IKT, finanssektoren, vann, transport, matsektoren, forsvarsindustri og kjemisk industri. Det at sektorer er definert som "kritisk infrastruktur" betyr som regel at det kan være begrensninger i direkte investeringer, men at det også eksisterer spesielle tiltak og "kriseplaner" i tilfelle krisesituasjoner. Innenfor OECD-landene er det som regel etablert en diskriminerende investeringspolitikk for sektorer knyttet til infrastruktur, spesielt gjelder dette innenfor transport, telekommunikasjoner og radio og TV. Restriksjonene kan ta form av et direkte forbud, sektorspesifikke lisensieringsordninger eller krav om generelle godkjenningsordninger før investeringer.

I EU-land er det bl.a. en frykt for at ikke-EU investorer skal oppnå en for sterk posisjon innenfor energisektoren knyttet til energinettverkene fordi slike selskaper kan stå under direkte statlig styring fra fremmede makter.

NHO mener:

- Et åpent regime med hensyn til både inngående og utgående investeringer er av fundamental betydning for næringslivets konkurransevne. Strategiske sektorer eller nasjonale sikkerhetshensyn må derfor ikke defineres så bredt at det brukes som påskudd for å ilegge nye restriksjoner på direkte investeringer.
- Det må aksepteres at noen sektorer, for eksempel forsvarsindustri, er av en slik art at det er forståelig med spesielle eierbegrensninger eller ønske om nasjonal kontroll. Det kan også aksepteres at land kan iverksette tiltak dersom "hendelser" truer med å ødelegge "kritisk infrastruktur". Men definisjonene av såkalte "strategiske sektorer" eller "kritisk infrastruktur" må ikke utvides, og heller ikke brukes kombinert med tiltak for å begrense bedrifters muligheter for direkte investeringer

NHO ønsker et åpent og liberalt investeringsregime.

over landegrensene.

- Norsk næringsliv er avhengig av så vel inngående som utgående direkte investeringer. Norge som et stort kapitaleksporterende land, bør ha interesse av at det på globalt plan, i OECD eller gjennom IMF blir laget anbefalinger og retningslinjer som sikrer økt åpenhet og klare regler knyttet til statlige investeringsfond (SWFs).
- Flest mulig land må innrette regelverket etter de retningslinjer som OECD har utarbeidet for å sikre at utenlandske direkte investeringer behandles på en ikke-diskriminerende måte. Det er positivt at også noen ikke-medlemmer av OECD har sluttet seg til disse retningslinjene, bl.a. Brasil, Argentina og Egypt. Alle BRIK-landene bør forplikte seg til disse OECD-retningslinjene for utenlandske investeringer og multinasjonale selskaper.

5.3. "Grønn" proteksjonisme

Miljø og klimautfordringer er våre aller største utfordringer som ikke må løses gjennom grønn proteksjonisme.

NHO erkjenner at miljø- og klimautfordringene er en av våre aller største utfordringer. Det er en utfordring for konkurransen at noen tar klima på alvor og andre ikke, og forventer frihandel. Næringslivet skal frembringe ny teknologi, renere produksjonsprosesser og mer miljøvennlige produkter og tjenester. Både strengere lovgivning, skatter og avgifter og markedsbaserte tiltak (kvotehandling) er aktuelle virkemidler. Klimautfordringene er globale utfordringer. Det er viktig å iverksette tiltak som er kostnadseffektive og som fremmer økt ressurseffektivitet og energisparing. Et internasjonalt forpliktende samarbeid er viktig for å finne felles løsninger. Det er viktig å unngå at hvert land lager egne nasjonale regler som i sum fører til en utvikling i retning av proteksjonisme.

I den sammenheng kan spesielt klimatiltak som ønskes koblet opp til handelsregelverket være en trussel mot et åpent handelssystem. Både fra europeisk og amerikansk side er det dukket opp forslag om å innføre en "karbonskatt" eller "klimatoll" rettet mot produkter som har lavere miljø- og klimastandarder enn i EU eller i USA.

WTOs regelverk baserer seg på prinsippet om såkalte "like" produkter, og man kan ikke forskjellsbehandle produkter tollmessig mellom land på grunnlag av at produksjonsprosessen er mindre miljø- og klimavennlig. Et bærende prinsipp i WTO er at man heller ikke kan forskjellsbehandle handelsmessig, mellom land A, B eller C, men behandle alle land likt. Dersom klimatoll vil bli iverksatt mot for eksempel Kina, India og en rekke andre utviklingsland, kan man regne med at disse vil svare med mottiltak. Dette åpner opp for en negativ spiral som kan bli svært ødeleggende for hele handelssystemet. Hvilke mottiltak vil bli møtt mot norsk eksportindustri? I tillegg vil et tiltak som "klimatoll" som eventuelt EU og Norge iverksetter fordi de ikke har forpliktet seg til samme CO₂-reduserende tiltak, ramme næringslivet i EU og Norge gjennom at en stor del av importen er knyttet til innsatsvarer til næringslivet. Dette vil i så fall bety betydelige økte kostnader for norsk og europeisk næringsliv med den følge at man svekker konkurranseevnen og kan tape arbeidsplasser i konkurranseutsatt industri.

Utfordringene knyttet til klimatrusselen må heller bli løst gjennom en ny klimaavtale hvor også utviklingslandene forplikter seg til å gjennomføre utslippsreduksjoner. Uansett skal utslippsreduksjonene i utviklingslandene være betydelig lavere enn i

industrielandene hvis en klimaavtale kommer på plass. I en ny klimaavtale skal det være forskjellsbehandling mellom industrieland og utviklingsland. Per innbygger er også utslippene av CO₂ mye lavere i Kina og India enn i USA, selv om Kina har passert USA i de totale CO₂ utslipp. Kina og India kan dermed legge til grunn mottiltak mot USA basert på at de har betydelige lavere utslipp per innbygger.

Det er også slik at mange vestlige land, herunder Norge, allerede har flyttet ut deler av sin energitunge industri til land som har billigere kraft fordi rammebetingelsene i Norge ikke fremstår som gode nok. Når man da bygger nye aluminiumsverk eller andre metallproduserende virksomheter i utviklingsland, er dette som regel basert på "state of the art" teknologi og den mest klimavennlige produksjonsmåten. Klimatoll mot enkeltland som eksporterer til Norge, vil derfor også kunne ramme den reneste produksjonen av varer, hvilket er urimelig. Hvis man da åpner opp for at de reneste bedriftene slipper klimatoll uavhengig av land, mens man bare skal ilegge klimatoll på de klimamessig verste bedriftene, åpner dette for et system som vil være komplekst, byråkratisk og kostbart å håndheve også i lys av de endringer som hele tiden skjer på bedriftsplanet. Et slikt system må også baseres på at det er utviklet et anerkjent klimaregnskap for produkters livsløp – hvilket er et komplekst "regnskap" for hvert produkt.

Et annet forhold er at det ikke er noe i veien for at man utarbeider for eksempel europeisk miljømerking av produkter basert på objektive og klare kriterier som er bekjentgjort, men man kan ikke gjennom slike tiltak særbehandle nasjonale produkter fremfor utenlandske produkter.

NHO mener:

For å løse miljø- og klimautfordringene må man bruke en rekke ulike virkemidler. Det må innføres strengere nasjonale reguleringer, skatte- og avgifts messige tiltak, satsing på energiøkonomisering, fornybare energikilder og utviklingen av mer miljøvennlige produkter og produksjonsprosesser gjennom innovasjon og teknologisk fornyelse.

- Innføring av handelsrestriksjoner i form av toll eller andre tiltak basert på klimautslipp i produksjonen av varer kan sette i gang en proteksjonistisk spiral som det vil være svært vanskelig å komme ut av. Dette vil være tiltak som kan bli svært ødeleggende for det globale handelssystemet og man risikerer handelskriger. Det er dessuten et tiltak som er vanskelig å forene med WTOs regelverk og man risikerer en rekke panelsaker. Det er også usannsynlig at tiltaket vil tvinge Kina, India og Brasil og andre land til forhandlingsbordet for å få til en klimaavtale. Det vil bli sett på som en uvennlig handling. Den trussel som møter norsk industri i form av karbonlekkasje må møtes med full utnyttelse av de mekanismer som er gitt i det reviderte kvotehandelsdirektivet, nemlig frikvoter og finansiell kompensasjon.
- Handelssystemet er generelt sett et lite effektivt middel for å løse problemer knyttet til miljø og klima. Tiltak for å bøte på miljøutfordringer løses mest effektivt ved at man direkte angriper problemet gjennom spesifikke internasjonale miljøavtaler, i dette tilfellet, en oppfølging av Kyoto-avtalen. Dette må også forplikte de toneangivende og fremvoksende utviklingslandene som Kina, India og Brasil til utslippsreducerende tiltak.

Klimatoll kan starte handelskriger og en farlig proteksjonistisk spiral.

- Utviklingen av handelsavtaler som fjerner handelsrestriksjoner knyttet til ”miljøvarer” (nulltoll på produkter knyttet til blant annet fornybar energi) og miljøtjenester er positivt. Dette er en måte å bruke handelssystemet på med hjelp av incitamenter – noe som vil lette spredningen av den best tilgjengelige miljøteknologien og miljøprodukter. Dette kan også ha en stor symbolverdi.

Manglende arbeidsstandarder må ikke brukes som et påskudd for proteksjonistiske tiltak.

5.4. Grunnleggende arbeidsstandarder inn i handelssystemet?

Det er viktig å respektere de grunnleggende arbeidsstandarder slik Norge har sluttet seg til gjennom ILOs kjernekonvensjoner om organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger, forbud mot barnarbeid og tvangsarbeid og ikke-diskriminering i arbeidslivet på grunnlag av religion, etnisk opprinnelse og kjønn. Norske bedrifter kan følge opp respekten for disse konvensjonene i praksis gjennom egen virksomhet i utlandet og gjennom å stille krav til underleverandører.

Saksområdet kan imidlertid skape store politiske konflikter dersom det forsøkes å bringe dette inn i handelsregelverket i WTO og at brudd på grunnleggende arbeidsstandarder skal kobles opp mot sanksjonsmuligheter. Vestlig fagbevegelse og enkelte land som USA og Norge har tidligere ivret for at grunnleggende arbeidsstandarder skal inn på WTOs agenda fordi de mener at ILO ikke har gjort nok for å sikre respekten av slike standarder. Dette kravet er tidligere kontant avvist av utviklingslandene samtidig som det også har vært sterk motstand fra arbeidsgiversiden både i Nord og Sør. WTOs ministerkonferanse i Singapore i 1996 sa også at det er ILOs oppgave å fastsette og behandle grunnleggende arbeidsstandarder. Senere har ILO fulgt dette opp gjennom prinsipperklæringer om de grunnleggende arbeidslivsstandarder.

Etter at nåværende WTO- runde er avsluttet kan dette spørsmålet komme opp igjen. Tankegangen er at dersom medlemsland i WTO bryter grunnleggende arbeidsstandarder nedfelt bl.a. gjennom ILOs konvensjoner, bør det kunne treffes handelspolitiske tiltak mot vedkommende land.

I **bilaterale frihandelsavtaler** har det lenge vært vanlig å henvise til menneskerettigheter og lignende i de innledende og mer politiske målene for avtalen sammen med en understreking av andre viktige samfunnshensyn. I de senere avtalene har det vært tatt inn en henvisning til respekten for grunnleggende arbeidsstandarder. Dette gjelder for nyere avtaler som store handelsaktører som USA, EU og Canada har inngått. USA har fått inn i sine få bilaterale avtaler - som eneste land - også en mulighet for bruk av sanksjoner. Dette er hittil ikke brukt av USA. EU bygger på en annen modell, med vekt på en understreking av partenes internasjonale forpliktelser om respekt for grunnleggende arbeidsstandarder og dialog og samarbeid om utviklingen av slike arbeidsstandarder, men **uten** sanksjoner i tilfelle brudd på slike standarder.

EFTA-landene ble enige under ministermøtet på Island i juni 2010 om en felles plattform om arbeidsstandarder og miljø, kalt bærekraftig utvikling, og at begge saksområder i et samlet kapittel, skal inn i de juridisk forpliktende delene av en handelsavtale på omtrent samme måte som EUs modell. Det er neppe realistisk å regne med at EFTA får gjennomslag for dette i forhandlingene som pågår med India, eller

de bilaterale forhandlingene Norge fører med Kina. Det kan imidlertid være grunnlag for å lage eventuelle sideavtaler eller MoU som adresserer temaene, parallelt med en handelsavtale.

NHO mener:

Det er ILOs oppgave å fastsette og behandle **grunnleggende arbeidsstandarder** gjennom sitt konvensjonsarbeid. Dette er et **internasjonalt anliggende**, men fastsettelsen av **ordinære arbeidsstandarder er et nasjonalt suverenitetsanliggende**.

- Brudd på ILOs konvensjoner må tas opp i ILO og andre politiske sammenhenger. Dersom dette bringes inn i WTO slik at det åpnes opp for bruk av sanksjoner, åpner det også opp for en proteksjonistisk spiral. Dette vil kunne bety "handelskriger" mot utviklingsland og være svært skadelig for hele handelssystemet. Det må også påregnes gjengjeldelsestiltak mot vestlige land fra bl.a. Kina, India og Brasil.
- Respekten for grunnleggende arbeidsstandarder kan omtales i handelsavtalenes innledende bestemmelser, gjerne på en mer eksplisitt måte enn i dagens EFTA-avtaler. I tillegg kan det inngås **separate sideavtaler om grunnleggende arbeidsstandarder** med vekt på dialog, samarbeid og styrking av nasjonale arbeidstilsynsmyndigheter. Alternativt kan norske bedrifter eller norsk fagbevegelse ha konkrete samarbeidsprosjekter i fremvoksende økonomier og utviklingsland.
- Det er **bedriftenes oppgave å vise i praksis at man respekterer ILO grunnleggende arbeidstakerrettigheter** i daglig drift og virksomhet, spesielt i land som ikke har ratifisert samtlige av ILOs kjernekonvensjoner (for eksempel Kina og India).
- Handelsboikott og sanksjoner er ikke veien å gå for å forbedre grunnleggende arbeidstakerrettigheter i utviklingsland og vekstøkonomier.

Arbeidsstandarder inn i en fremtidig WTO- avtale vil skape store konflikter.

Arbeidsstandarder kan best adresseres i egen sideavtale utenom selve handelsavtalen.

